

Om Kvindesagen

Taler
Francis Hagerup

Dato
11 oktober 1884

Sted
Studentersamfundet, Kristiania

1 Ærede forsamling!

Kvindespørgsmaalet er i fortrinlig grad et produkt af den nyere tid; det hænger
paa det aller nærmeste sammen med nutidens hele intellektuelle karakter, med
5 vort aarhundredes sociale og økonomiske samfundsordning.

Man har søgt at paavise paralleler til denne bevægelse i fortiden. Man kan
vistnok nævne enkelte ældre tænkere, der have udviklet lignende ideer som de,
der ligge til grund for denne bevægelse, saasom Platon i hans »Stat« og Thomas
10 Morus i hans »Utopia«. Men disse tænkeres ideer ere paa dette punkt blevne
uden mindste spor saavel paa samtidens som eftertidens bevidsthed. Man kan
ogsaa paavise kvindeemancipationsbevægelser i perioder som det synkende
hedenskab, specielt i den synkende romerske republik, og i renaissancen, det
gjenopstandne hedenskab. Men i denne henseende at drage paralleler mellem
15 nutiden og disse perioder vilde være at miskjende den nu reiste bevægelses saavel
aarsager som natur.

Kvindeemancipationen under den synkende romerske republik saavelsom
under renaissancen havde hovedsagelig moralske aarsager; den var en frugt af
20 den moralske opløsning, i hvilken samfundet for en væsentlig del befandt sig.
Men ingen vil med føie kunne pastaa, at vor tids kvindebevægelse har disse
aarsager; den er ikke en frugt af moralsk slappelse, - man kunde i visse maader
med større sandhed fremstille den som en frugt af moralsk styrke.

25 Man har saa ofte med rette fremhævet som et af karaktermærkerne ved vort
aarhundrede, at det med en hensynsløs, man kunde sige, himmelstormende iver
sætter problemer under debat. Vor tid er fremfor nogen tidligere periode den
ætsende kritiks, den sonderende reflektions periode. For denne tid har intet
bestaaende autoritet, blot fordi det bestaar; alle menneskelige forhold og

institutioner underkastes prøvelse og kræves til regnskab for, hvorfor de ere netop saaledes, som de ere, og ikke anderledes; alle nedarvede forestillinger, for hvilke man ikke mener at finde nogen tilstrækkelig grund i de virkelige forhold, feies uden barmhjertighed bort.

35

Denne aarhundredets almindelige skepsis - om jeg saa maa kalde det - maatte nødvendigvis ogsaa fæste sig ved kvindens stilling, ja gribe kvinden selv og vække hos hende det spørgsmaal, om ogsaa den plads, som var hende anvist i samfundet, ydede hende fuld retfærdighed, om hun i denne stilling fandt den fulde udvikling for sine evner og sine kræfter. Og disse reflexioner maatte finde næring ved et andet træk i aarhundredets intellektuelle fysiognomi.

40

Saalænge videnskaben bevarede det væsentlig skolastiske, supranaturalistiske præg, som udmærkede det forrige aarhundredes forskning, og - hvad der har end mere betydning - saalænge undervisningen og skoledannelsen væsentlig kun var rettet paa at meddele en aandløs, død kundskabsmasse, var der fra denne side ingen grund for kvinderne til at misunde mannen hans lærdom; de maatte meget mere føle det som en lettelse at blive fritagne for det med disse kundskabers erhvervelse forbundne arbeide, end som en gjenstand for attraa at blive ligestillet med manden i denne henseende.

50

Men vort aarhundredes videnskab har en ganske anden karakter. Det akademiske kollegiums formand fremhævede dette meget træffende iaar i den tale, hvormed han hilsende de nye studenter velkomne til universitetet. Han betonedede, hvorledes vort aarhundredes forskning mere end nogen tidligere periodes tager sit udgangspunkt fra livet og søger at sammenfatte dets mangfoldige fænomener under almindelige love, og hvorledes det paa samme tid virker tilbage paa og behersker livet, dels derved, at den har givet plads for en helt forandret livsopfatning som en naturlig følge af den forandrede maade at anskue fænomenerne paa, dels ved de mangeartede opdagelser, som ved den videnskabelige forskning paa nær sagt alle omraader ere komne det menneskelige samfund tilgode.

55

60

I vor tid gjælder det mere end i nogen anden, at videnskabens resultater øve tiltrækning over aandene; mere end nogensinde før er det sandt, at kundskab er magt. I en saadan periode maatte det ikke længere falde kvinden saa naturligt at staa udenfor aandslivets bevægelse; i en saadan periode maatte der meget mere opstaa higen hos hende efter at blive delagtig i den viden, der giver vor kultur

65

70 dens præg, og som hun saa øve en saa underfuld magt paa alle livets omraader.
Der blev nu en ganske anderledes indgribende forskjel mellem kvindens og
mandens opdragelse, en forskjel, som tidligere perioders opdragelse ikke var
istand til at skabe. Forsaavidt kan man sige, at den trang hos kvinden, der
affødte hendes bestræbelser for at naa en anden stilling, var udgaaet af den hos
75 ethvert menneske nedlagte tørst efter kundskab og stræben efter at udvikle sine
aandsevner.

Sammen med disse intellektuelle aarsager virkede til samme maal ogsaa sociale
og politiske forandringer. Man kan sige, at kvindebevægelsen allerede for en del
80 var en konsekvens af de principer, som affødte den franske revolution. Det var
en nærliggende konsekvens af revolutionsmændenes doktriner om lighed for
alle, at denne lighed ogsaa udstraktes til kvinden; og i virkeligheden se vi ogsaa,
at en af de opgaver, det franske nationalkonvent under sin kortvarige tilværelse
satte sig, netop var kvindens opdragelse. Forsaavidt har en nyere forfatter
85 utvivlsomt ret, naar han betegner kvindebevægelsen som revolutionens datter.
Men det er dog ikke saaledes at forstaa, at kvindebevægelsen direkte er et resultat
af revolutionens doktriner; den er mere et resultat af den hele indgribende
forandring i individernes sociale og politiske stilling i samfundet.

90 Ligesom den feudale middelalderske samfundsordning var grundet paa en
ekklusiv afgrænsning af de forskjellige samfundslag, saaledes er nutidens sociale
princip, at individet ikke fødes til en bestemt stilling i samfundet, men skal have
fuld adgang til selv at vælge sin plads efter sine særegne naturlige anlæg og
betingelser.

95 I politisk henseende betegnes aarhundredets karakter derved, at individets
stilling bestemmes, ikke ved vilkaarlige indrømmelser fra en suveræn hersker,
men ved politiske rettigheder, som individerne selv kaldes til at beskytte.

100 Efterat disse grundsætninger ialfald i principet vare anerkjendte for manden, laa
det i virkeligheden nær at opkaste det spørgsmaal, om de ikke ogsaa kunde
anvendes paa kvindens stilling.

Og i forbindelse med denne aarhundredets demokratiske karakter se vi ogsaa, at
105 der optræder en forandret opfatning af kvinden, hvilken jeg bedst kan
karakterisere ved som modsætning at anføre en ytring af en af forrige
aarhundredes skribenter. Diderot siger, at naar man taler om kvinden, skal man

»dyppe pennen i regnbuen og tørre bladene med sommerfuglens støv«. Denne
110 opfatning, som fandt sit udtryk i trubadurpoesien, og som endnu gaar igjen hos
romantikens digtere, hænger paa det nøieste sammen med kvindens hele stilling
og betydning i det feudale aristokrati, og er bleven mere og mere fremmed for
nutiden. Man kan fra et vist standpunkt beklage, at romantikens idealer med sin
115 skjønhed og sin poesi ere sunkne i graven, men man kan ikke benegte, at dens
opfatning af kvinden ikke længer behersker mændenes følelser og anskuelser.

Endelig - sidst men ingeniørene mindst har ogsaa kvindens stilling i nutiden
været paavirket af aarhundredets økonomiske karakter. Det kolossale omsving i
nutidens økonomiske produktion, som paa industriens omraade betegnes ved
120 den store industris seier over den lille, og ved gennemførelsen af arbejdets
deling i en tidligere ukjendt maalestok, kaldte ogsaa kvinden til større deltagelse i
den produktive virksomhed. Den forandrede arbejdsorganisation skabte paa alle
industriens omraader mangfoldige stillinger, mangfoldige arter arbeider, i hvilke
ogsaa kvinden selv med ringere fysisk styrke og ringere uddannelse kunde finde
125 plads. Dette virkede vistnok nærmest paa de lavere klasser; men det fik ogsaa sin
betydning for de høiere samfundslag ved den forandrede opfatning, for hvilken
derved gaves plads. Den tanke, hvorpaa nutidens produktionsordning hviler, -
man kan betegne den som ensidig eller ikke, det skal her ikke drøftes, - det er
den, at enhver af samfundets produktive kræfter skal udnyttes til samfundets
130 økonomiske fremgang efter sine evner og anlæg, at samfundet i virkeligheden
ikke har raad til at lade nogen saadan kraft ligge ledig og ubenyttet.

Jeg har dvælet saalænge ved disse almindelige omstændigheder, i hvilke jeg søger
aarsagerne til kvindebevægelsen, fordi jeg tror, at de ere egnede til at kaste lys
135 over den hele bevægelse. De have i virkeligheden ogsaa fremkaldt en udvikling,
som kvindesagens ivrigste forkjæmpere ofte ere utilbøielige til at anerkjende i
harme over, at de ikke have opnaaet alt, hvad de tragte efter, men som er
saameget mærkeligere, som den for en væsentlig del er foregaaet ganske
spontant, blot i kraft af disse aarsager, uden den egentlige
140 emancipationsagitations indflydelse. Se vi hen til udviklingen i vort eget land,
som ligger os nærmest og som derfor bedst vil kunne belyse dette, saa ville vi
finde en forandring i kvindens stilling, som man, naar man sammenligner
udgangspunktet med endepunktet, næsten kunde betegne som en omvæltning.

145 Se vi først hen til vor lovgivning, saa var ligesaavel den gifte som den ugifte
kvinde indtil aaret 1845 undergiven livsvarig umyndighed, et forhold, som i

parenthes bemærket har faa sidestykker i andre landes retshistorie, og som ogsaa var ukjendt i vor ældste ret. Hun kunde i det høieste som en særegen gunst -
150 venia sexus, som det kaldtes i det tekniske sprog - opnaa at betragtes som myndig under kurator. I 1845 opnaaede den ugifte kvinde ved 25 aars alderen samme stilling som den mindreaarige mand, og allerede i 1863 blev hun i henseende til myndighed ligestillet med manden, en udvikling, hvis betydning ikke udelukkende ligger paa det økonomiske omraade, men som ogsaa viser sine
155 virkninger i familieretten, f. ex. ved indgaaelse af ægteskab. Enker blev ved samme lov erklæret myndige uden hensyn til alder; deres forpligtelse til at benytte laugværge bortfaldt.

Ikke mindre betydningsfuld er den udvikling, vor næringslovgivning har
160 gennemgaaet. I begyndelsen af aarhundredet, - man kan sige i den første halvdel af dette, - var kvinden saagodtsom fuldstændig udelukket fra enhver adgang til at drive næring; saadan adgang kunde i enkelte tilfælde meddeles af regjeringen; men det var meget sjældent, det skede. Collett udtalte i sine i 1840-aarene holdte forelæsninger, at vor lovgivning ikke anviser kvinden anden udvei end den at
165 tjene for sit brød. I 1839 fik kvinden adgang til haandverksborgerskab; men - og det er netop betegnende for den forskjel i opfatningen, som finder sted mellem da og nu, - denne adgang indrømmedes kun »svagelige kvinder over 40 aar, som ikke kunne ernære sig paa anden maade«. I 1866 blev kvinden fuldstændig ligestillet med manden i henseende til adgangen til at drive haandverk. I 1842
170 havde hun allerede opnaaet den samme ligestilling i henseende til adgang til handelsberettigelse, en adgang, som dog først fik betydning efter udvidelsen af kvindens myndighed. Endelig har en lov af 1884 ogsaa givet kvinden adgang til apothekernæringen.

175 Videre maa i denne sammenhæng nævnes arveloven af 1854, som ligestiller kvinden med manden i henseende til at tage arv, medens denne tidligere tog dobbelt lod.

Og saa have vi tilsidst faaet de bekjendte love fra den seneste tid, hvorved
180 kvinden aabnes adgang til universitetet, dets examina og grader. Det er en lov, som stiller Norge paa en meget fremskudt plads blandt nationerne i henseende til indrømmelse af kvindens ligestilling med manden. Der er faa lande, hvor man er kommet saa vidt. I de lande, hvor universitetets grader og examina have den samme betydning for indtrædelse i offentlige stillinger som hos os, - hvilket f. ex.
185 ikke er tilfældet i England, - er i almindelighed adgangen enten ganske lukket

som i Tyskland eller mere eller mindre indskrænket, idet f. ex kvinderne for det meste ialfald ere udelukkede fra theologien, saaledes som i vore nabolande Sverige og Danmark.

190

Til denne udvikling paa lovgivningens omraade svarer der en, om muligt, endnu større forandring i den plads, som kvinden indtager i den almindelige bevidsthed.

195 I den første halvdel af aarhundredet vil man endnu finde kvindens stilling bestemt ved den - man kan kalde det - romantiske, feudale opfatning, som ikke uden gysen kan tænke sig hende i nogen virksomhed udenfor hjemmets stille kreds, som ser det eneste formaal for hendes uddannelse i det at forberede hende for denne virksomhed i huset, og som kun kjendte dette ubarmhjertige enten-
200 eller for kvinden: at blive gift - eller henleve sit liv som en af disse forfeilede existenser, man benævner gamle jomfruer. Denne opfatning er typisk skildret i Jonas Lies mesterlige fortælling: »Familien paa Gilje«. - Nu ser den oplyste almenhed ikke længere med misbilligelse paa den kvinde, der søger arbeide. Der har aabnet sig adgang til livsophold for kvinderne ogsaa ved andet end det rent
205 manuelle arbeide. Vi se dem som næringsdrivende som telegrafistinder, som kontoristinder, som lærerinder, som professionelle sygepleiersker, og det er ikke blot de lavere klasser, der levere kontingent til de arbejdende kvinders tal. Ja, der er tegn til, at den opfatning om maaske ikke saa ret lang tid vil udvikle sig, at det ansees som noget forfeilet ved den ugifte kvinde, der ikke søger sig en
210 livsgjerning at arbeide for. I sammenhæng med denne forandring i den almindelige bevidsthed staar ogsaa det uhyre omsving i den kvindelige undervisning. Jeg kommer tilbage til dette senere; men allerede i denne forbindelse vil jeg blot bede Dem i tanken sammenstille den ide, De kan gjøre Dem over Deres mødres skoleundervisning, med de pigeskoler, De nu se i
215 virksomhed rundt omkring, og De vil have følelsen af, hvilken overordentlig forandring der her er foregaaet.

220

Denne udvikling er, som sagt, naar man ser bort fra de seneste aars resultater, foregaaet uden nogen agitation, ja uden at der - før i den sidste tid - kan siges at have eksisteret nogen egentlig »kvindesag« hos os. Dette giver, mener jeg, et betydningsfuldt indblik i den fremtid, som kvindesagen vil kunne faa, naar den bæres frem af bevidste bestræbelser for opnaaelsen af bestemte formaal.

Jeg gaar nu over til at betragte denne bevægelse i dens fremtræden som en

agitation med et bestemt program.

Denne agitation er, som De vil vide, udgaaet fra de nordamerikanske fristater, hvor den oprindelig blev reist af kvinder. I Amerika, hvor man med et
230 nybyggerlands hensynsløshed og tilsidesættelse af alle sociale skranker og fordomme har gennemført den gamle verdens ideer om frihed og lighed, der har kvindesagen seiret paa alle væsentlige punkter. Fra Amerika er den gaaet over til England, hvor den har fundet en forkjæmper, som mere end nogen anden har hævet kvindesagens stilling i den almene bevidsthed, nemlig Stuart Mill. Han
235 var, kan man sige, i flere henseender særlig kaldet til at virke for kvindesagen. Det var en forfatter, som begyndte sin virksomhed med en bog »Om friheden«, hvori han med større styrke end nogen anden skribent i aarhundredet har hævdet den individuelle friheds krav paa selvstændig udvikling. Han havde i sin hustru en medhjælper i sit arbejde, der i en sjelden grad forenede høi
240 intelligents med en rigdom af alle de egenskaber, som man pleier at fremhæve som kvindelige dyder. Stuart Mills bog: »The subjection of women« tør, naar man ser hen til de praktiske resultater, den i virkeligheden har medført, betegnes som et af de mærkeligste skrifter i aarhundredet. Stuart Mills teori har for kvindesagens skjæbne i den gamle verden havt samme betydning som den
245 amerikanske praxis: Den første har forskaffet de ledende argumenter, den sidste de oplysende eksempler.

Fra Amerika og England er kvindebevægelsen gaaet over til kontinentet. I alle europæiske stater er denne agitation kommen mere eller mindre levende frem,
250 og den er endelig naaet til os. Den er ikke blot bleven drøftet i vor periodiske presse; den har allerede gjentagne gange været under forhandling i vor nationalforsamling. Den er ogsaa sat under debat i vore digteres verker. Der er dem af disse, som have gjort det til sin livsopgave at kjæmpe for kvindens ret, andre, hos hvem dette spørgsmaal indtager en mindre fremtrædende stilling,
255 men alle omfatte de denne sag med en saadan interesse, at næsten enhver ny frembringelse leverer et nyt bidrag til oplysning af kvindens nuværende sociale stilling og manglerne ved denne. Der har endvidere her - i lighed med, hvad der tidligere findes i England, Holland, Tyskland, Schweiz, Danmark og Sverige, - dannet sig en forening af mænd og kvinder med det specielle formaal at virke for
260 denne sag, og endelig have begge vore politiske partier, om end vistnok i forskjellig form, opstillet kvindesagen som et led af sit program.

Det er da vel ogsaa; tør man sige, et tidsmæssigt foretagende at undergive dette

265 spørgsmaal en diskussion her blandt studenterne. Det er en naturlig fordring, at
den akademiske ungdom, som allerede ser kvindelige medstuderende i sin
midte, tager spørgsmaalet under overveielse og bereder sig til i livet at tage
stilling til det. Jeg har saa meget heller villet bringe dette spørgsmaal frem her,
som det maa siges, at det langt fra har den plads i den almindelige bevidsthed,
270 som det bør have. Jeg tror, at man endnu ikke er naaet frem til et lidenskabsløst
og objektivt syn paa det. Der findes endnu mange fordomme, som hindre en
fuldt ud human drøftelse af det. De, der optræde som kvindesagens
forkjæmpere, ere altfor ofte udsatte for at ansees enten som stormløbere mod
moralitet, religion, kvindelighed, hjem og familie, kort mod alle de helligste
275 goder, eller som kortsynede sværmere der ikke se konsekventserne af sit eget
standpunkt.

Spørgsmaalet er ogsaa paavirket af dets stilling ligeoverfor de politiske partier.
Uhyre meget vil være vundet, naar man har ophørt at betragte det som en
280 politisk partisag. Det er en sag, hvis sociale betydning er større, mere
vidtrækkende end de politiske spørgsmaal. Det er derfor ogsaa en sag, som bør
ligge over partierne, et felt, paa hvilket alle bør kunne mødes i samdrægtigt og
fælles arbejde.

285 Jeg tror, at en frugtbringende diskussion om kvindesagen kun kan naaes
derigjennem, at man strengt holder sig til de bestemte praktiske formaal, som
bevægelsen har sat sig, altsaa tager for sig de enkelte led i kvindesagens program
og saavidt muligt betragter disse fra de forskjellige sider, som kunne frembyde
sig. Man maa overveie det berettigede i de krav, som stilles, og de
290 betænkeligheder, som kunne reise sig mod at efterkomme dem. De, som ville
bekjæmpe dem, ville da have den opgave at paavise farerne netop ved disse
bestemte krav. Det er saa almindeligt at man i en diskussion om disse emner
stiller sig paa et saa at sige ganske abstrakt standpunkt. Man opfatter f. ex.
bevægelsen som rettet mod en opløsning af familieforholdet i almindelighed,
295 som et udslag af darwinisme og positivisme, af socialisme eller individualisme
eller lign., uden at paavise anden sammenhæng mellem disse livsopfatninger og
kvindespørgsmaalet end den tilfældige, at én eller anden, som kjæmper for
kvindens emancipation, tillige hylder en af de nævnte retninger. Eller man tager
for sig et eller andet af vore digteres verker og paaviser, hvorledes kampen for
300 kvindens rettigheder i de skildrede personer eller forhold har ledet til moralske
feiltrin eller ofte endog til udskeielser af den sørgeligste art. Men heller ikke det
er noget brugbart standpunkt for bedømmelsen af, hvad kvindesagen egentlig

bærer i sit skjød. Digteren har en ganske anden opgave end moralisten og
305 statsmanden. Han skildrer konkrete fænomener, konkrete tilstande. Hans
digtningens værd for de sociale problemer, han behandler, beror væsentlig derpaa,
at han viser, hvorledes visse sociale tilstande, visse opfatninger under bestemte
forhold og hos bestemte individer maa eller kunne føre til bestemte resultater.
Den sandhed, de digteriske skildringer indeholde, er en konkret, ikke en
310 abstrakt, den har sin styrke ikke i en almindelig logisk eller ethisk, men i en
konkret, psykologisk sammenhæng.

Jeg skal søge i det følgende enkeltvis at tage for mig hvert af de krav, som
kvindesagen opstiller som led i sit program.

315

Man kan sige, at den ledende tanke i den hele bevægelse er den, at kvinden
ligesaavel som manden frit skal kunne udvikle sine naturlige anlæg og evner, og
selv finde den plads, som hendes natur anviser hende. Det er kvindesagens
kjerne, og den udmunder da i følgende mere specielle krav: Krav paa
320 delagtiggørelse i den høiere undervisning, som bliver manden tildelt, - krav paa
delagtiggørelse i de livsstillinger, som staa manden aabne, - krav paa en friere
stilling i ægteskabet, specielt beskyttelse for kvindens økonomiske stilling under
dette, - og endelig krav paa delagtighed i de offentlige valg.

325 Jeg tror ikke, jeg feiler, naar jeg siger, at det essentielle i dette program, det
præliminære spørgsmaal, af hvis løsning for en væsentlig del alle de andre
afhænger, er spørgsmaalet om den kvindelige opdragelse og undervisning. Det er
nemlig klart, at kvindens evne til at gjøre sig gjældende med den sociale og
intellektuelle vægt ligeoverfor manden, som den emanciperede kvinde gjør krav
330 paa, afhænger i væsentlig grad af den udstrækning, hvori hun forstaar at hæve sig
til mandens aandelige niveau. Særlig gjælder dette om hendes adgang til at
indtræde i de høiere borgerlige stillinger. Thi det vil jo betyde lidet, at man
aabner hende saadan adgang, saalænge man ikke sørger for at skaffe hende den
fagdannelse, som kræves for at kunne indtræde i disse stillinger. Ja man kan gaa
335 et skridt videre: Det betyder lidet at aabne hende adgang til universitetet og den
høiere fagdannelse, saalænge der ikke er sørget for, at hun har den skoledannelse,
som universitetet fordrer. Saalænge nemlig dette ikke er tilfældet, vil det jo være
en tilfældighed, om en kvinde kan betræde denne vei. Det vil være yderst
sjældent, at en kvinde, der har gennemgaaet en opdragelse, rettet paa andre
340 øiemed, senere besidder de indre og ydre betingelser til at ofre sig for en saadan
høiere uddannelse. Og det viser ogsaa erfaring fra Europa, hvor der endnu i det

store og hele taget er gjort overmaade lidet for kvindens elementære undervisning. Selv i lande, hvor adgangen til universitetet og de forskellige livsstillinger, som hænger sammen dermed, i længere tid har været hende aaben, er den forholdsvis lidet benyttet. Omvendt tror jeg, at man trygt kan sige, at har man først bragt kvindens uddannelse i høide med mandens, og har kvinden vist sig i besiddelse af de samme aandsevner som manden, vil der i virkeligheden reise sig ligesaa liden modstand mod hendes adgang til de høieste borgerlige stillinger, som nu mod hendes indtræden i kontoristinde-, telegrafistinde- og lærerindestillinger. Dette spørgsmaal vil da beskjæftige den offentlige diskussion forholdsvis ligesaa lidet, som spørgsmaalet om hendes adgang til disse lavere livsstillinger har sysselsat almenheden. Det er da altsaa undervisningsspørgsmaalet, jeg først vil søge at belyse. Der forudsættes til en alsidig behandling deraf mange betingelser, som jeg ikke besidder, men jeg regner paa, at den efterfølgende diskussion vil supplere, hvad jeg her maatte forbise.

Man formulerer ofte dette spørgsmaal saaledes: Skal kvinden have den samme ret til aandsdannelse som manden? Men herved stilles sagen ikke i det rette lys. Den franske filosof Paul Janet har meget træffende bemærket, at et er, hvad kvinden har ret til, et andet er samfundets pligt. At kvinden maa have fuld frihed til ved egne midler at skaffe sig kundskaber og aandsdannelse i en hvilkensomhelst udstrækning, vil i et civiliseret samfund ingen negte. Et andet spørgsmaal er, hvorvidt samfundets pligt strækker sig til at yde midler til denne aandsdannelse. Et stort og betydningsfuldt skridt er her allerede tilbagelagt. Det anerkjendes almindeligt, at kvindens opdragelse overhovedet bør være en statssag, ikke udelukkende overladt til privat initiativ. Det erkjendes, at kvindens stilling ogsaa som hustru og moder er af den betydning, at det har krav paa offentlig interesse, hvorledes hun opdrages til denne stilling. Man siger ikke nu længer som madame Maintenon, at kvinden har mere ondt end godt af læsning, ei det den opdrager hende til luner og umættelig nysgjerrighed. Man siger snarere som Balzac: »Vore pigers opdragelse er et vigtigt problem, thi nationens fremtid afhænger af mødrene.« Der kræves en fuldvægtig uddannelse ogsaa, for at kvinden som moder skal kunne hævde sin autoritet ligeoverfor børnene, og for at manden hos hende kan finde al den støtte og hjælp, som han kan vente hos sin hustru. Saavidt strækker allerede erkjendelsen sig, og i denne retning er der forberedt, om ikke endnu taget betydningsfulde skridt i forskellige lande. I Frankrige bevilges aarlig store beløb til den høiere kvindelige skoledannelse. Ogsaa hos os er der fra kirkedepartementet fremsat forslag til normalskoler for

kvinder, som derved vil faa en uddannelse i høide med den, som mandlige middelskoler give. Og der er ingen tvivl om, at den bevilgende myndighed ikke vil unddrage sig de krav, som maatte stilles til den.

385

Men ved spørgsmaalet, om samfundet har pligt til at føre kvindens uddannelse videre, ophører enigheden, og tvivlene begynde. Vistnok er det saa, at der ogsaa her er enighed - ialfald blandt alle, som overhovedet besidde betingelserne for at diskutere spørgsmaalet - derom, at der vil være væsentlige goder forbundne med
390 at bringe kvindens uddannelse i høide med mandens. Ingen kan nemlig lukke øinene for, at det er en uretfærdighed mod den begavede kvinde, at man ialfald faktisk stænger hende adgangen til fuldt at udvikle og øve sin aand. Det føles som en uretfærdighed mod den ugifte kvinde, at man under henvisning til, at kvindens opgave er at være hustru og moder skal udestænge hende fra den
395 aandsdannelse og de stillinger, som kunde berede hende en økonomisk sorgfri tilværelse og byde hende opgaver, der helt kunde fylde hendes liv, og som hun finder det værd at arbejde for, og istedet kun henviser hende til arbejdsgrene, der ere trykkede af en overmægtig konkurrence, og som ikke bevarer hende for en tilværelse, der ofte svæver paa grænsen af nød, - til virksomheder, der ikke paa
400 nogen maade formaa at tilfredsstille kvindens trang til ogsaa at arbejde for høiere opgaver i det til en stilling, og som ofte nok efterlader den bitre følelse af et forfeilet liv. Det er en ubillighed, siger jeg, mod den ugifte kvinde, men den samme ubillighed rammer i virkeligheden ogsaa mødre, og derigjennem børnene. Det rammer mange ubemidlede enker, som blive nødte til at ofre til
405 sløvende og økonomisk slet lønnet arbejde al sin tid, medens de med en høiere uddannelse vilde kunne finde erhverv, der baade skaffede dem mere tid og flere midler til at sørge for børnenes pleie og opdragelse. - Endelig vil der ogsaa være enighed - jeg tror ikke, jeg vil møde indvending mod den bemærkning -, at allerede nu kunsternes og litteraturens ikke mindre end den almindelige historie
410 viser os, at aandslivet saavel som det praktiske liv vil kunne tilføres betydelige kræfter derved, at kvinden i større udstrækning delagtiggjøres i den høiere aandsdannelse og høiere virksomhed, som nu væsentlig er forbeholdt mændene.

Det er da egentlig ikke, fordi man bestrider, at det vil medføre fordele at føre
415 kvindens uddannelse til dette maal, at kvindesagens modstandere bestride kvindens ret her, men fordi man frygter for, at disse fordele skulle opveies af ulemper og farer, der paalægge saavel kvinden som samfundet de med den nuværende tilstand forbundne ofre.

Inden jeg gaar over til at betragte disse farer, vil jeg gjøre den bemærkning, at man tildels stiller dette spørgsmaal i et skjævt lys ved at sætte det i forbindelse med den form for undervisningen, som er antaget i de nordamerikanske fristater, nemlig fællesundervisning af gutter og piger. Disse to ting: jevnbyrdig
425 undervisning og fællesundervisning, høre ikke nødvendig sammen.
Fællesundervisning har sine specielle fordele, men ogsaa specielle ulemper. Den jevnbyrdige undervisning af mænd og kvinder kan ialfald meget godt tænkes gennemført uden den. Og det maa siges, at samfundet har en pligt hertil uden hensyn til de dermed forbundne ofre, hvis det kommer til den erkjendelse, at det
430 har en pligt til at føre kvindens undervisning saa vidt frem, som mandens, men samtidig maatte finde, at fællesundervisningen er forbunden med fare.

Den første indvending, man i almindelighed fremfører mod jevnbyrdig undervisning af mænd og kvinder er, at kvindens intellektuelle anlæg er
435 forskjellig fra mandens. Om dette punkt tror jeg, det maa siges, at vi paa vor videns nuværende standpunkt ved saare lidet. Uden at anmasse mig nogensomhelst autoritet paa det filosofiske omraade tør jeg sige, at den nuværende psykologi ikke har det kjendskab til den menneskelige intelligens's former og udviklingslove, som berettiger til med fuld sikkerhed at udtale nogen
440 dom om denne forskjels tilværelse eller betydning. Den almindelige opfatning gaar ud paa, at den kvindelige intelligens udmærker sig ved et skarpere intuitivt blik, det vil sige en finere virkelighedssans, evne til anskueligere konkret forestilling og en stærkere detaljsans, medens mandens udmærker sig ved en større evne til abstrakt generaliserende tænkning. Der ligger ikke i denne
445 opfatning noget forkleinende for kvinden. De, som sige det, mene vel heller ikke, at hendes intelligents er lavere end manden, men kun, at den er af en anden art, bestemt til at supplere og korrigere mandens.

Hvor meget sandt der er i dette, derom er det muligt, at fremtiden vil kunne
450 fælde en mer berettiget dom end nutiden. Og særlig vil man kunne vente bidrag til belysning heraf fra kvinderne selv, naar rækkevidden af deres intelligens i større udstrækning bliver prøvet. Det er muligt, at den stilling, kvinden hidtil har været anvist, har fremkaldt denne opfatning. Det er ogsaa muligt - man skal ikke kunne benegte det -, at der til kjønnsforskjellen svarer en forskjel i
455 intellektuelle anlæg. Men jeg tror ikke, dette spørgsmaal behøver at præjudicere spørgsmaalet om, hvorvidt kvinde og mand kunne gøres delagtige i jevnbyrdig aandsdannelse. En saadan forskjel kunde under alle omstændigheder kun tillægges vægt som et fingerpeg fra naturens side om at følge en noget forskjellig

460 vei i henseende til evnernes udvikling og saaledes i det høieste tale mod
fællesundervisning, men det behøver ikke at lede til en ringere uddannelse.
Muligens vilde man finde at burde lægge vægten for kvindens vedkommende
paa de empiriske videnskaber, historie og naturfag, saaledes som
kirkedepartementet foreslaar i sin normalskole for kvinder. Naar man er
465 kommet saa langt, at der bliver spørgsmaal om kvindegymnasier paa basis af
denne skoleordning, vil man maaske have større materialier til at dømme om
berettigelsen af denne opfatning. Men selv om man indretter kvindens
undervisning saaledes, vil det ingenlunde lede til, at hun skulde være mere
uskikket til at delagtiggøres i mandens aandsdannelse og mandens virksomhed.
470 Saavel i den videnskabelige forskning som i videnskabens praktiske anvendelse
er der plads og behov baade for de evner, der væsentlig gaa i retning af skarpere
intuitivt syn, og for dem, der have sin styrke i abstraktion og generalisering.
Særlig gjælder det i videnskabens udøvelse, at man netop fortrinsvis har brug for
de intellektuelle evner, man fremhæver som specifik kvindelige.

475 Den næste indvending, som man har fremsat, berører den fysiske forskjel.
Denne forskjel lader sig ikke benegte. Der kan kun være spørgsmaal om, hvilken
udstrækning man skal tillægge den indflydelse paa kvindens uddannelse, og jeg
vil ikke tilbageholde den bemærkning, at maaske mange af kvindesagens
480 forkjæmpere have tillagt den for liden vægt. De farer, som i den retning true
kvinden fra en videre gennemførelse af en med mandens jevnbyrdig
aandsdannelse, ligger for det første deri, at den kvindelige modenhedsudvikling
ytrer en langt mere gennemgribende indflydelse paa legemets ernæringsforhold
og livsfunktionerne end udviklingen hos manden. Hos kvinden hører under
485 udviklingsperioden nervøse lidelser, klorotiske og i det hele anæmiske tilstande
til det regelmæssige, og under disse tilstande kræves den største skaansomhed
ved anspændelse af aandsevnerne. I forbindelse hermed har man ogsaa lagt vægt
paa den biologiske kjendsgjerning, at en for stærk udvikling af enkelte organer
oftere medfører svækkelse af andre. Man har frygtet for, at en for stærk
490 udvikling af kvindens forstandsevner og hjernefunktioner skulde virke
svækkende paa de specifikt kvindelige funktioner og derved i sine sidste
konsekvenser true samfundet med en uberegnelig fare. Man har i den henseende
paaberaabt sig erfaringer fra de nordamerikanske fristater.

495 Jeg skal her anføre et par udtalelser fra amerikanske læger som dels ere meddelte
af medicinaldirektør Dahl (i en artikel i »Folkevennen«) og dels findes i endel
artikler, trykte i »Luthersk Ugeskrift« (der kan ogsaa henvises til M. Buisson

Rapport sur l'instruction primaire à l'exposition universelle de Philadelphia,
500 Paul Janet i Revue des deux mondes for januar 1879 samt Hornemann
Hygiänische Mittheilungen 8de bd.): En Bostoner læge, dr. Clarke, udtaler:
»Den første iagttagelse, en europæer gjør i vort land, er, at vore kvinder ere en
svag race; og er han fysiolog, vil han ganske sikkert tilføie: De ville ogsaa føde en
svag race, ikke blot af kvinder, men ogsaa af mænd. Jeg har flere gange været i
505 Europa, og hver gang er jeg bleven overrasket ved at se, hvilken blodmængde,
der giver farve til damers og bondepigers ansigter og fremkalder mindelser om
Rubens's og Murillos billeder. Og hver gang er jeg ved min tilbagekomst bleven
overrasket over mængden af blege, blodløse kvindeansigter, der fremkalde
forestillingen om tæring, kjertelsyge, anæmi og nervelidelser. I et meget stort
510 omfang er vor nuværende maade at opdrage pigebørn paa skyld i denne bleghed
og svaghed.«

En anden læge, dr. Allen, udtaler: »Ved overanspændelse af
forstandsvirkomheden, ved emancipationen af den kvindelige slægt, ved den
515 fuldstændige forsømmelse af den fysiske opdragelse bevirkes ogsaa en fysiologisk
forkrøbling af den kvindelige organisme. De unge Amerikanerinder faar sit
hoved proppet fuldt med latin og græsk, med fysik, kemi, astronomi, botanik
osv., medens de saagodtsom intet lære af de simpleste huslige arbeider. Hun
studerer sig trangbrystet og fladbrystet og svindsottig, og hendes muskulatur
520 bliver under dette næsten ganske ødelagt. Hendes hjerne- og nerveliv bliver paa
den unaturligste maade anspændt paa bekostning af alle de legemsfunktioner,
der have hensyn til forplantelsen.«

Det er klart, at de her fremhævede hensyn have krav paa at komme i
525 betragtning; men et andet spørgsmaal er det, om de udtalelser, som saaledes
foreligge fra amerikanske læger, kunne betragtes som afgjørende indvendinger
mod den høiere kvindeundervisning i dens almindelighed. Man maa i saa
henseende ikke være for rask til at drage sine slutninger. Det tør hælde, at der
her gjør sig gjældende eiendommeligheder, som paa det nøieste hænge sammen
530 med hele det amerikanske samfunds liv og udvikling. Det tør ogsaa hælde, at
specielt fællesundervisningen her har øvet sin store indflydelse. Den tvang og
den ensartethed, der er forbunden med al skoleundervisning, forbyder, at der i
videre udstrækning tages hensyn til de specifikt kvindelige forhold, og den leder,
som ogsaa andre udtalelser fra de nordamerikanske fristater godtgjøre, let til en
535 vis overanspændelse af evnerne fra kvindens side ved den lyst til at kappes med
manden, som den i almindelighed fremkalder. Det er ogsaa nærmest mod

fællesundervisningen, disse udtalelser ere rettede.

540 Her er ikke tid til - og jeg har heller ikke evne til - mere indgaaende at behandle de reformer i den kvindelige skoleundervisning, hvorved man samtidig skulde kunne føre denne til et høiere maal og undgaa de her mødende vanskeligheder. Jeg nærer fuld tillid til, at fremtidens pædagogik vil løse dette problem, og skal her kun pege paa et par punkter.

545 De farer, som her ere fremhævede, ville, om de bekræftes ved erfaring, vistnok for en væsentlig del kunne afværges ved, at man anlægger den kvindelige undervisning paa en længere varighed end den mandlige, saaledes som f. ex. vort kirkedepartement har gjort ved opstillingen af sin til middelskolen svarende
550 normalskole for kvinder.

Endvidere turde der kunne udrettes overordentlig meget, - som ogsaa antydet i de udtalelser, jeg har anført, - ved at der lægges større vægt paa udviklingen af det kvindelige legeme, - ved at gymnastik og friluftsbeskæftigelse ogsaa indgaar som
555 en regelmæssig del af den kvindelige undervisning.

Endelig tør det ogsaa være tilladt at minde om, at spørgsmaalet om undervisningen endnu i høieste grad befinder sig i en flydende tilstand. Man er ingenlunde kommet paa det rene med, hvilke principer der bør beherske
560 mandens undervisning; der føres endnu en strid mellem de forskellige retninger i vor skoledannelse. Det fremhæves ogsaa for mandens vedkommende som en svaghed ved den nuværende skole, at man forcerer de fysiske evner. Og det tør vel haabes, at det vil lykkes fremtiden at finde en opdragelsesmethode, der kan bibringe de for en høiere aandsvirksomhed nødvendige grundlag uden den
565 overanstrengelse af sjæl og legeme, som der nu klages over, og som jeg for mit vedkommende for en væsentlig del tilskriver den herskende retnings encyclopædiske spredning af undervisningsstoffet. Dette sidste er forøvrigt ogsaa et fremherskende træk ved vore nuværende pigeskoler, der visselig ikke kan siges at stille ringe krav til elevernes fysiske styrke.

570 Hvad specielt angaar den høiere fagdannelse, gjør de her fremførte indvendinger sig langt mindre gjældende, baade fordi de friere studier tillade kvinden mere at indrette sig efter sine kræfter, og fordi der jo regelmæssig kun vil blive tale om denne bane for kvinder, hvis fysiske saavel som aandelige evner gjør hende
575 skikket dertil. Man maa erindre, at der ogsaa blandt mændene ere mange, der

maa give afkald paa den høiere fagdannelse, fordi deres evner eller kræfter ikke tillade dem at betræde denne vei. Man vil jo ingenlunde ved at aabne kvinden adgang til den høiere fagdannelse tvinge hende ind paa denne vei, men kun give
580 hende anledning til selv at vælge.

Jeg kommer endelig til den tredie indvending, som er fremført mod kvindens fagdannelse og høiere aandsdannelse i sin almindelighed. Enhver uddannelse kan siges at have et dobbelt formaal: at skaffe vedkommende individ
585 kundskaber og dannelse blot for kundskabernes og dannelsens egen skyld, for det fyldigere livsindhold, som disse give, og det at forberede for praktiske formaal. Derpaa er mandens opdragelse baseret. Nu er der imidlertid det særegne ved kvindens stilling, at hun har en særlig opgave, fra hvilken jeg antager, at ialfald meget faa af emancipationens forkjæmpere ønske at fjerne
590 hende, nemlig den at være hustru og moder. For denne stilling kan der ikke prædestineres paa den maade, at enkelte kvinder sikres indtrædelse i den og andre paa forhaand udelukkes. Det er da nødvendigt at indrette kvindens opdragelse saaledes, at alle kvinder sættes istand til at udfylde denne plads, og da opstaar det spørgsmaal, om der ikke fra den side truer kvinden og samfundet
595 farer ved at bringe hendes uddannelse i høide med mandens.

Det var en især i ældre tid udbredt opfatning, som vistnok tildels endnu behersker menneskene - maaske netop især kvinderne selv - den: at disse ved at delagtiggjøres i mandens kundskaber skulde tabe de egenskaber, som give dem
600 tiltrækning for ham, eller som betinge hendes evner til at være sine børns opdragerinde. Man frygtede, at hun skulde miste sin kvindelighed.

Denne frygt har faaet megen næring ved kvindesagens udskeielser. Ved enhver ny retning vil der i overgangstiden klæbe misvæxter. Og der er saa mange
605 mennesker, som kun ere vante til at bedømme fænomenerne efter ydersiden, ikke efter kjernen. De have forlængst dømt kvindernes emancipation efter de hyperemanciperede kvinder. Og de kvinder, som have lagt sin stræben paa at efterligne mandens ydre optræden, have i virkeligheden været sin sags værste fiender.

610 Søger man at se sagen fra et almindeligt standpunkt, synes der ikke at være noget, som taler for den antagelse, at en høiere aandsdannelse skulde berøve kvinden den større styrke og inderlighed i følelseslivet, den blufærdighed, som man pleier at anse som den væsentligste side ved kvindeligheden. Alvorlig

sandhedssøgen og sandhedserkjendelse kan kun bidrage til yderligere at udvikle og forædle disse egenskaber. Denne antagelse vinder, mener jeg, bestyrkelse ikke alene ved de erfaringer, man allerede i rigt mon har haft anledning til at gøre ligeoverfor kvinder, der have naaet aandsdannelsens høider, men ogsaa ved en
620 anden iagttagelse. Der kan ogsaa hos manden findes de psykiske egenskaber, der udhæves som kvindelige; man siger jo om mange mænd, at de besidde et kvindeligt gemyt. Og den blyghed, den varme i følelseslivet, der udhæves som en fordel hos kvinden, findes ofte netop hos mænd med den allerhøieste intelligens.

625 Men medens saaledes ingen grund taler for, at de ædlere sider ved kvindeligheden ville lide ved en dyberegaaende aandsudvikling, tør en saadan paa den anden side ventes at ville, ialfald for endel, skille kvinden af med sider, som maaske enkelte mænd sætte pris paa, men som ikke fortjene at sættes pris
630 paa, egenskaber, som have givet Shakespeare anledning til sin bekjendte udtalelse, *Frailty thy name is woman*: svaghed i karakteren, mangel paa evne til selvstændig opfatning og selvstændig handling, lunefuldhed og overfladiskhed.

Hvad her er sagt, vil, som antydet, neppe nu længer møde saa megen modsigelse.
635 De intelligentere modstandere af kvindens højere uddannelse finde faren ikke i dannelsen selv, men i den anstrengelse, den opofrelse af tid, som er forbunden med kundskabernes erhvervelse. Man frygter, at kvinden skal blive reven ud af familien, at hun ikke skal finde saamegen anledning til at ofre sig for familielivet, for moderens selskab og gavnlige indflydelse og for udviklingen af dygtighed i
640 de huslige gjøremaal, til hvilke hun senere kan blive kaldet.

Det er jo klart, at skoledannelsen bør tage hensyn til dette. Dersom den ikke ogsaa retter sit øie paa denne specielle opgave: at uddanne kvinden til en god moder for sine børn, en støtte for sit hjem, vil den forfeile maalet, og derfor
645 mener jeg, at der ogsaa fra den side kan reises væsentlige indvendinger mod fællesundervisningen. Et andet spørgsmål er, om det er en indvending mod en jevnbyrdig undervisning. Ogsaa i den henseende tør der vel være mere at lægge vægt paa udstrækningen af den kvindelige undervisning gennem et længere antal aar, end paa formindskelse af selve kundskabsmaalet. Allerede nu er det jo
650 tanken at føre den kvindelige undervisning indtil det 16de aar i høide med den mandlige middelskole, og spørgsmaalet bliver da i virkeligheden kun, om det har særegne betænkeligheder at bygge et gymnasium herpaa.

655 Hvad særlig den høiere fagdannelse angaar, antager frygten her ligefrem
karakteren af en rædsel for en sprængning af ægteskab og familie ved, at kvinden
rykkes ud af sin stilling i hjemmet. Man frygter vel ikke saa meget for, at kvinden
overhovedet skal sky indgaaelse af ægteskab; isaafald vilde betragtningen være
den, som Stuart Mill giver et meget tilspidset, men i det væsentlige korrekt
660 udtryk, naar han gjengiver den saaledes: Det er nødvendigt, at kvinderne gifte
sig og føde børn; de ville ikke gjøre det, hvis man ikke tvinger dem dertil, følgelig
maa man tvinge dem. Denne betragtningsmaade vil nu ingen vedkjende sig. Om
den kanske for enkelte kunne spille en rolle, vil dog ingen aabent optage den til
debat. Opfatningen er hos de fleste mere den, at kvinden, naar hun bliver
665 delagtiggjort i den høiere fagdannelse, skal tage flugten fra sine specifikt
kvindelige opgaver og hellige sig til andre gjøremaal. Det er ogsaa et punkt, hvor
man har paaberaabt sig erfaringer fra Amerika. Man har ment at kunne hente
støtte ved en paavisning af, at befolkningens tilvæxt i de nordamerikanske
fristater i de senere aar gaar langsomt for sig, at børnløse ægteskaber blive
670 hyppigere, ja man har endog paaberaabt sig den store udbredelse af forbryderske
maader at standse befolkningens tilvæxt paa, navnlig fosterfordrivelser. Det tør
heri være adskilligt, som kan opfordre til overveielser; men paa disse opgaver at
basere nogen afgjørende slutning i den retning, hvorefter her er tale, vilde visselig
være forhastet.

675 Paa de empiriske videnskabers omraade er man forlængst paa det rene med, at
det for at begrunde en lovmæssig sammenhæng mellem to kjendsgjerninger maa
kunne paavises, at den ene ikke kan have andre aarsager, - at altsaa ikke ethvert
post er et propter. Selv nationaløkonomien erkjender, at man ikke kan bygge
680 nogen lov paa statistiken alene; man benytter denne for at korrigere og belyse de
slutninger, man ad anden vei har udledet. Dette maa man ogsaa anvende paa de
sociale videnskaber. Enhver, der har sysselsat sig med befolkningslæren, vil vide,
at befolkningens væxt staar i nøie forbindelse med den ængstelse, som
menneskene have for at forværre sin økonomiske og derigjennem sin sociale
685 stilling, ved at paatage sig en forsørgelsespligt, man ikke fuldt ud kan opfylde.
Det er denne betragtning, som. f. ex. ogsaa i lande som Frankrige har ledet til
sildigere ægteskaber og en større forsigtighed i at sætte børn ind i verden, som
man ikke kan berede den samme stilling, man finder ønskværdig for sig selv. Der
er ingen tvivl om, at de samme betragtninger have paavirket befolkningens væxt
690 ogsaa i Amerika. Om ogsaa de omstændigheder, som ere paaberaabte i de
tidligere gjengivne udtalelser af amerikanske læger, i nogen mon har medvirket,
savnes der visselig grundlag til at bedømme. Men at kvindens uddannelse til og

deltagelse i mandens livsopgaver skulde bringe hende til særlig at fly
695 moderstillingen og drive hende til forbryderske handlinger, derfor foreligger der
- det vover jeg at paastaa - intet bevis, der taaler nærmere prøvelse. Det er
saaledes ikke engang godtgjort, at de paaberaabte forbrydelser hyppigst
forekomme netop i de familier, hvor hustruen havde haft en saadan
fagdannelse. Og jeg vil tilføie, at man her maa være saa meget forsigtigere i sine
700 slutninger, som kriminalstatistiken viser, at forbrydelser meget hyppig optræder
epidemisk, uden at man klart kan paavise de nærmere aarsager.

Skal man søge efter almindelige betragtninger at danne sig en forestilling om,
hvorledes kvindens deltagelse i mandens gerning vil virke, forekommer det mig,
705 at man snarere maatte vente en større dybde i kvindens opfatning af sin stilling i
ægteskabet end det modsatte.

Man taler her, som om det under det nuværende regime aldrig hænder, at en
hustru og moder svigter sine pligter, fordi hendes hele opdragelse har gjort
710 hende fremmed for alvorlige opgavers løsning, og saa let udsætter hende for at
glemme sin egentlige gerning for flygtig livsglæde og letsindig nydelsessyge. Der
synes at være megen styrke i den betragtning, at kvinden ved at opdrages til
alvorligere formaal ogsaa vil faa større pligtfølelse ligeoverfor sit kald, større
styrke til at bære byrden, et videre syn paa den betydning, hendes gerning som
715 hustru og moder har, at hun ved det frie blik, hun gennem den høiere
aandsvirksomhed faar paa udviklingen i det hele, vil - som nys en af vore
skolemænd saa smukt udtrykte det i et offentligt foredrag - »se sin opgave adlet
ved at føle den som et led i slægtens store gerning«.

720 Kvindesagens modstandere gaa ud fra, at kvindens formaal ikke er hende dybere
i kjødet skaaret, end at hun vil tage flugten fra dem, saasnart der bydes hende et
andet. Den modsatte opfatning viser større tillid til kvindenaturen og kvindens
evne til selv at vælge sine naturlige opgaver. Ser man bort fra de udvexter og
abnormiteter, der kunne tænkes at blive forbundne med overgangstilstande,
725 synes der mig at være liden grund til frygt. Der vil naturligvis være mange
kvinder, som paa grund af, at de have sat sig et høiere livsmaal, have en høiere
begavelse, ved hvilken de tro at kunne gavne det hele samfunds udvikling, ogsaa
som hustru og moder ville ofre sig for et eller andet kald. Men den store flerhed
af kvinder! Kan nogen for alvor betvivle, at de fremfor at være en middelmaadig
730 læge eller jurist, - og man maa betænke, at kun de færreste mennesker hæve sig
over middelmaadigheden, - ville foretrække det langt rigere liv, den langt mere

tiltalende opgave at være sine børns moder, sit hjemms støtte?

735 Det maa ogsaa bemærkes, at den frygt, man paa dette punkt nærer, tildels
grunder sig paa ganske overdrevne forestillinger om den udstrækning, i hvilken
der kan blive tale om det her berørte dilemma for de gifte kvinder. Dette kunne
allermindst de betvivle, der anse kvinden fysisk og intellektuelt mindre skikket
740 de derved udelukke sig selv. Men selv bortset herfra maa man, naar talen særlig
er om den gifte kvinde, betænke, at de fleste ægteskaber indgaaes i alderen
mellem 20 og 30 aar, altsaa i en saa tidlig aldersperiode, at kvinder i
almindelighed ikke ville have haft anledning til allerede ved dette tidspunkt at
naa den theoretiske og praktiske uddannelse, som de høiere virksomheder
745 forudsætte. Og en afslutning af hendes fagdannelse efter ægteskabet vil i de
fleste tilfælde forbyde sig selv.

Jeg kan ikke forlade dette emne uden at berøre en stilling, for hvilken kvinden
paa den ene side har vist sig at besidde særlig lyst, og fra hvilken man paa den
750 anden side har anført særlige grunde til at udelukke hende, nemlig
lægestillingen. Kvindelige læger praktisere nu i England, Holland, Frankrige,
Italien, Rusland - i det sidste land dog kun som kvindelæger - og naturligvis i
Amerika. Man kan ikke negte, at kvinderne i mange henseender besidde
betingelser for en læges stilling; og det gjælder ikke blot de praktiske eller rent
755 manuelle, men ogsaa netop de intellektuelle egenskaber, der fremhæves som
eiendommelige for kvindekjønnet; det skarpere intuitive blik, den finere sans
for enkelthederne er netop af særlig betydning for lægen.

Og paa den anden side kan man ogsaa sige, at her er fortrinsvis trang til læger.
760 En meget intelligent franskmand, der i væsentlig grad har bidraget til at aabne
lægestillingen for kvinder i Frankrige, Laboulay udtalte engang, at hvis man
spurgte ham, hvorfor kvinderne skulde være læger, vilde han give det simple
svar: fordi kvinder ere syge. Det er vistnok et ikke tilbørligt veiet moment,
hvormange kvinder der blive livsvarig ulykkelige, fordi man ikke har kvindelige
765 læger. Det er et forhold, som statistisk belyst, maaske vilde give det vægtigste
indlæg i kvindesagen.

Hvad man fremhæver som farligt ved kvindens indtræden i lægestillingen, er
særlig det, at selve studiet saavelsom lægevirksomhedens udøvelse skulde krænke
770 den kvindelige blufærdighed. Jeg tror, at denne opfatning - som ikke har

bekræftet sig ved de universiteter, hvor kvinder og mænd studere i fællesskab, som Heidelberg og Zürich, - tildels hviler paa en undervurderen af den særlige magt, som studiernes eget videnskabelige alvor øver. Det er en iagttagelse, man vil gøre, at fænomener, som ellers ere skikkede til at gøre et stærkt indtryk paa vort følelsesliv, ikke berøre os fra denne side, naar det udelukkende opfattes som objekt for intellektuel virksomhed. Enhver begyndende mediciner vil vide, at det aldrig afficerer ham ubehageligt at dissekere et menneskeligt lig for studiets skyld, men at snitte hensigtsløst i et dødt menneskes legeme, vilde gøre et modbydeligt indtryk paa enhver læge. Jeg mener, at man ved denne betragtning kan ledes til at overveie, om det ikke kan forholde sig paa lignende maade med kvindens blufærdighed - om ikke de fænomener som man har antaget skulde støde hende, vilde have en noget anden virkning, naar de opfattes som gjenstand for videnskabeligt studium.

Jeg vil forsøge at resumere hvad jeg har sagt om kvindens uddannelse, saaledes: Jeg mener, det er samfundets opgave at føre den kvindelige undervisning saavidt, som det paa nogen maade findes stemmende med indvundne erfaringer om hendes specifikke anlæg og natur, og som det findes foreneligt med hendes uddannelse til at udfylde en moders og hustrus stilling, men at der forøvrigt maa overlades hende selv den fuldstændigste frihed saavel i valget af sin uddannelse, som af sin livsstilling.

Det næste hovedpunkt i kvindesagens program vedrører hendes stilling i ægteskabet. Det program, som her er opstillet, er at berede hende en større selvstændighed ligeoverfor manden og specielt større betryggelse i økonomisk henseende. Muligens vil man sige, at det er en for snever gjengivelse af kvindesagens program paa dette omraade. Og særlig vil man maaske have dette indtryk, naar man ser, hvorledes ægteskabet sættes under debat af vore digtere. Mange af de mangler, som ere fremdragne af disse, hænge imidlertid sammen med, hvad der er behandlet i det foregaaende: den kvindelige opdragelse. Det afhænger jo, som allerede antydnet, i større eller mindre grad af den indflydelse, som en forandring i kvindens opdragelse formaar at øve, hvilken stilling hun skal indtage i ægteskabet, navnlig i hvilken udstrækning hun skal formaa at hævde en moralsk og intellektuel selvstændighed. Enkelthederne ved den forandring, som i denne henseende kan ventes af en bedre kvindeopdragelse, lader sig ikke med noget udbytte bringe under diskussion her. Det vilde i virkeligheden lede til en diskussion om ægteskabet i dets almindelighed, og forudsætte en undersøgelse af ægteskabets ethiske betingelser, som ialfald vilde

forrykke den naturlige ramme for vort spørgsmaals behandling.

Jeg vil da væsentlig begrænse mig til det allerede antydede: betryggelsen af kvindens økonomiske stilling, idet jeg dog vil forudskikke en mere almindelig bemærkning, som muligens kan fjerne endel misforstaaelser. Man antager som oftest, at kravet paa større selvstændighed for kvinden i ægteskabet ogsaa betegner opløsning af dette, at større frihed overfor manden med nødvendighed betegner større frihed ligeoverfor de ægteskabelige baand overhovedet. Denne konsekvens vil jeg afvise saavel i almindelighed som i speciel anvendelse paa det spørgsmaal, jeg nærmere skal tale endel om. Udelukkelse af blind lydighed betyder ligesaa lidt i familielivet som i statslivet opløsning af alle baand. Kvinden skal føle sig ligesaa bunden til ægteskabet som manden; og ligesaavist som det er en immoralitet for ham, der ingen lydighedspligt har, at unddrage sig de forpligtelser, som ægteskabet paalægger, ligesaavist gjælder det samme ogsaa for kvinden, selv om man giver hende ret i, at hun ikke legalt skal prisgives en mands herredømme, hvor brutalt, hvor moralsk og økonomisk fordærveligt dette end maatte være. Det er saa almindeligt, at man - ogsaa her gjerne under henvisning til vore digteres skildringer - paaberaaber sig, at de paastande, som kvindesagens forkjæmpere opstille, lede til, at man maa billige den kvinde, der forlader mand og børn, fordi samlivet er hende utaaleligt. Men det maa dog være klart, at dette ligesaa lidt er en konsekvens af kvindens krav paa en beskyttelse mod et hensynsløst herredømme fra mandens side, som det kan siges at være en konsekvens af mandens nuværende stilling i ægteskabet, at han paa sin side skulde være moralsk berettiget til af saadanne grunde at forlade sin hustru og sine børn.

Jeg vender mig efter disse bemærkninger til en betragtning af kvindebevægelsens bestræbelser for en større økonomisk uafhængighed for den gifte kvinde. Under vor nugældende lovgivning finder der, som forsamlingen bekjendt, fælleseie sted mellem ægtefællerne. Det vil jo indrømmes, at denne institution i sig selv hviler paa en smuk og ethisk berettiget tanke: den samvirken, det fællesskab i interesser, som er ægteskabets kjerne, skal ogsaa udstrække sig til det økonomiske omraade. Først derved opnaaes fuld solidaritet og sand enhed mellem ægtefællerne. Men denne ideelle og lysende side af institutionen har sin mindre lyse revers. Det maa nemlig erindres, at naar man taler om formuesfællesskab, mener man ikke en enhed, hvor begges interesser i lige grad formaar at gjøre sig gjældende. Denne ideelle fordring kan vanskelig realiseres, og det maa siges, at vor lovgivning paa sit nuværende standpunkt ikke engang

850 har gjort forsøg paa at realisere den. Praktisk talt opnaaes enheden derved, at manden bliver den ene styrende, og det efter vor nugældende ret saagodtsom uden skranker. Kvinden er fra det øieblik, hun indtræder i ægteskab, fuldstændig umyndig. Hun har ikke evne til at disponere uafhængigt over midlerne eller overhovedet træffe noget retsligt skridt uden mandens vilje. Har 855 hun før siddet i nogen næring, maa hun opgive den.

Paa den anden side er manden eneraadig og kan træffe de mest vidtgaaende dispositioner over formuen, uden at indhente hustruens samtykke. Han kan ved hazardøse spekulationer, ved uduelighed, ødselhed eller udsvævelser sætte 860 hustruens i ægteskabet medbragte midler overstyr og berede hende økonomisk ruin. Han kan bortskjænke hele sin og hustruens formue, om han vil, til børn af første ægteskab eller - endnu værre - til maitresser. Ja manden kan med loven i haand affordre hustruen, hvad hun har tjent ved personligt arbejde, og anvende til drik og udsvævelser, hvad hun har lagt til side til sit og børnenes underhold.

865 Disse skyggesider ere hverken faa eller ubetydelige. Det vil ikke kunne bestrides, at den samme ordning af det ægteskabelige formuesforhold, der i et fuldkommen lykkeligt ægteskab maa fremstille sig som saa naturlig og smuk, i de mindre lykkelige kun vil bidrage til at fremkalde kollision og lade det ulykkelige i 870 forholdet for hustruen træde frem med forøget bitterhed. Man har heller intetsteds lukket sine øine for disse farer. I flere lande har man sat sig i bevægelse for at afhjælpe disse mangler. I England, hvor tilstanden var om muligt værre end hos os, har man opnaaet meget væsentlige forandringer i kvindens stilling. I Amerika har særeie afløst den ældre engelske ret. Ogsaa i enkelte europæiske 875 lande, som Preussen, Østerrige, Italien har man fuldstændig opgivet fælleseie og opstillet særeie som legal norm, om end med modifikationer, hvorved manden erholder brugs- og nytteret over formuen. I Frankrige og Sverige er kun endel af formuen fælleseie. Saavel i Sverige som i Danmark beskytter man hustruens personlige erhvervelser.

880 Hos os er der kun et meget lidet parti, som ikke vil indrømme, at der findes mangler, og at der i den henseende bør træffes reformer. Saadanne reformer have været under statsmagternes overveielse, og der har været forelagt storthinget forslag til forbedringer. De ere imidlertid endnu ikke komne til 885 afgjørelse. Her gjør sig to forskellige retninger gjældende. Den ene vil, at man skal bygge paa, hvad man har, formuesfællesskab, men søge at afhjælpe manglerne ved at indføre adgang for ægtefællerne til ved frivillig overenskomst

at gjøre undtagelse fra dette forhold, ved at indskrænke mandens adgang til
890 uden hustruens samtykke ved gave at forføie over det fælles gods, ved at give
hustruen ret til i visse tilfælde at begjære separation af midlerne, og endelig efter
en fraktions forslag ved helt ud at indrømme kravet paa beskyttelse af
selverhvervet gods.

895 Den opfatning, at fælleseiet bør bevares, har, som det viser sig af indhentede
erklæringer fra herredsstyrelserne, pluraliteten af nationens mænd for sig:
Kvinderne har man ikke havt anledning til at spørge.

Den anden retning mener, at det kun er fuld betryggelse ved særeie. Denne
900 retning tæller endnu kun en minoritet, - ja det maa siges, at den er betragtet med
megen fordom. Den er bleven bekjæmpet med en hadskhed, som forekommer
mig ganske uforklarlig. Og jeg vil tilføie, at jeg med beklagelse ser, at det
politiske parti, jeg regner mig for at tilhøre, har opstillet bekjæmpelse af denne
reform som et led af sit program.

905 Jeg vil indrømme, at familieforholdene ere et omraade, hvor selv fordomme,
indgroede meninger stille forholdsvis berettigede skranker mod en reform, og at
bestræbelserne først bør rettes paa at bortrydde disse fordomme. Og jeg vil ogsaa
indrømme, at man her bør vogte sig for at vente for store virkninger af en
910 forbedring ved lovreformer. Det maa atter her fremhæves at det til syvende og
sidst vil bero paa den evne, som kvinden har til selv at hævde sin selvstændighed
ligeoverfor manden, om disse reformer ville skaffe hende nogen varig
forbedring. Mod kvinden selv kan man ikke beskytte hende; det er en sandhed,
som den svenske forfatterinde, fru Edgren i skuespillet »Sande kvinder« har
915 fremstillet med en magt, ingen vil kunne unddrage sig.

Men skal jeg træffe et valg, anser jeg principielt særeie for det bedste system. Jeg
mener, at de kauteler mod ulemperne ved formuesfællesskabet, som ere
foreslaaede, ere utilstrækkelige. Det er hos os en lidet kjendt skik at indgaa
920 ægtepagter. Det vil fra begge sider betragtes som udtryk for mistillid at gjøre
afvigelser fra lovens norm. Og jeg tror heller ikke, at man vil opnaa noget ved at
indrømme hustruen adgang til ved øvrighedens hjælp at faa separation af
formuen; thi det er et middel, som de aller færreste kvinder ville benytte sig af.
Det vil i virkeligheden betyde det samme som at bære hele det forfeilede i en
925 forbindelse, hvori man fremdeles bliver staaende, offentlig til skue. Og hvilken
kvinde vil lettelig bekvemme sig hertil?

Man siger, at de ulykkelige og forfeilede ægteskaber ere undtagelser, og at man
930 ikke bør skrive love efter undtagelserne, men efter regelen. Jeg vil lade
paastanden paa at de forfeilede ægteskaber ere undtagelser, staa ved sit værd.
Men jeg vil sige, at den hele betragtning rammer ikke vort spørgsmaal. Man ikke
alene kan, men man skal danne loven efter undtagelsen, naar man derved kan
opnaa at tilfredsstille de krav, som undtagelserne stille, uden at krænke de
935 interesser, som knytte sig til regelen. Spørgsmaalet er da, om særeie i høiere grad
end formuesfællesskab kan antages at ville forstyrre lykkelige ægteskaber. Man
siger, at særeie stiller ægtefællerne en garde mod hinanden, baserer ægteskabet
paa mistillid istedetfor paa tillid. Jeg maa paa det bestemteste bestride dette. Jeg
paastaar, at i et fuldkommen lykkeligt ægteskab spiller formuesforholdet og bør
940 det spille en overmaade liden rolle. Det er jo ikke meningen at sige til
ægtefællerne, at de skulle nære mistillid til hinanden og passe paa, at den ene ikke
krænker den andens økonomiske interesser. Man vil ikke paatvinge dem særeie.
Meningen er at overlade dem fuld frihed, at sige til ægtefællerne: Ligesom
ægteskabet i sig selv er en frivillig institution, skal ogsaa formuesfællesskabet
945 være det, - ligesom ægteskabet selv skal fælleseiet være helt og udelukkende
baseret paa gjensidig tillid og kjærlighed, ikke i nogen maade skal skyldes lovens
autoritet sin tilblivelse. Og denne tanke vover jeg at paastaa er fuldt saa
stemmende med ægteskabets ide, fuldt saa ethisk berettiget som den, hvormed
fælleseiet forsvares. Der vil visselig være ægtefæller, der kunne blive misstemte
950 over ikke at blive delagtige i den andens formue; men fortjene de motiver, der
ville ligge til grund for en saadan stemning, at sanktioneres af lovgiveren?

Medens jeg saaledes ikke kan indse, at særeiet kan medføre nogen betænkelig
følge for et ægteskab, hvor betingelserne for et lykkeligt samliv iøvrigt ere
955 tilstede, er det min tro, at formuesfællesskabet ikke blot kan gjøre ulykkelige
ægteskaber end mere ulykkelige, men ogsaa kan virkelig skabe ulykke ved den i
mange tilfælde berettigede bitterhed, hvormed mandens eneraadighed og de
følger, denne kan have, maa fylde hendes sind.

I nær forbindelse med dette krav paa større uafhængighed i ægtefællernes stilling
staar ogsaa bestræbelserne for at udjævne den uretfærdighed, som er forbunden
med, at den forførte kvinde saagodtsom helt maa bære følgerne af sit fald,
medens manden i forhold dertil ikke paaføres synderlig følelige forpligtelser.
Det vil være Dem bekjendt, at der foreligger et af tvende geistlige fremsat
965 lovforslag for storthinget, som gaar ud paa at fjerne denne uretfærdighed. Ogsaa

mod denne bestræbelse er der reist protest i sædelighedens navn. Man har ment, at moraliteten vilde blive mindre, naar man søgte at mildne for den faldne kvinde de ulykker, som ere forbundne med hendes fald. Denne
970 betragtningsmaade minder meget om en argumentation, som for et aarhundrede siden stod i høi kurs i den kriminalistiske videnskab, men som ingen nu vedkjender sig. Jeg skal karaktisere den ved en liden anekdote.

Da man i begyndelsen af aarhundredet søgte at ophæve dødsstraffen for tyve i
975 England, afgav den engelske lordoverdommer en erklæring, hvori han udtalte, at det efter hans overbevisning vilde være forbi med eiendomssikkerheden i det brittiske rige fra det øieblik, man ophørte at hænge tyvene. Erfaringen har ikke givet hans herligheds ord ret. Man har lært at indse, at ligesom det er moralsk forkasteligt at anvende en straf, der staar i misforhold til brøden blot for at
980 afskrække, saaledes er det ogsaa uvirksomt. Man har lært, at et godt politi er bedre end strenge straffelove. Jeg antager ogsaa, at erfaring vil vise, at man vil gjøre mere for at afvende fald ved at berede kvinden en stilling i samfundet, hvor hun er mindre udsat for fristelser, end ved at anvende strenge straffe. Og jeg vil ogsaa tillægge, at hvis der overhovedet skal være tale om anvendelse af
985 afskrækkelsestheorien, indser jeg ikke, hvorfor man ikke ligesaa vel skal afskrække mænd fra at forføre, som kvinder fra at blive forførte.

Jeg kommer endelig til det sidste led i kvindesagens program: Kvindens deltagelse i offentlige valg. Det er en fordring, som af mange blandt
990 kvindesagens forkjæmpere er fremstillet som den vigtigste. Man har sagt, at der ikke kan opnaaes nogen varig forbedring i kvindens sociale stilling, saa længe hun ikke indrømmes den sikkerhed, som ligger i, at hun selv kan beskytte denne sin stilling. I England knytter sig for øieblikket den væsentligste interesse til dette spørgsmaal. Der vil det om et par aar rimeligvis have seiret. Under
995 behandlingen iaar var der kun et ringe flertal for forkastelse, og den udelukkende grund til denne laa i, at et par af det liberale parties mægtigste mænd, Gladstone og John Bright, vare modstandere af reformen. I Østerrige har kvinden stemmeret. Kvinden stemmer der saavel ved kommunale som ved provinsial- og nationale valg, rigtignok ikke med ganske samme rettighed som
1000 manden. Stemmeretsreglerne ere ordnede paa en indviklet maade, som jeg ikke nærmere skal indlade mig paa, men som lede til, at hun ikke faar samme indflydelse, hvorhos hun maa afgive sin stemme ved manden. I Rusland stemmer hun i provinsen og kommunen, men maa ogsaa der afgive stemme ved manden. I Sverige deltager hun i valg af præster og kommunerepræsentanter, og

da medlemmerne af 1ste kammer vælges af de sidste, kommer hun ogsaa til at øve politisk indflydelse; men hun benytter den overmaade lidet. Paa Island stemme ugifte kvinder og enker i kommunen. For Amerikas vedkommende savner jeg tilstrækkelige oplysninger til med sikkerhed at udtale mig om
1010 forholdet i alle de enkelte stater; men saa meget er ialfald vist, at hun i flere af dem har stemmeret og valgbarhed. Man ser saaledes, at spørgsmaalet ikke længere kan siges at høre til utopierne.

Der er neppe nogen side ved hele kvindespørgsmaalet, som hos os fylder
1015 menneskene med større rædsel end dette krav paa delagtighed i de offentlige valg. Man mener, at hun derved vil rives ud af hjemmet og slynges op i de politiske kampes oprivende malstrøm, at det vil aabne hjemmet for politisk sontring, ja at man vil faa se dette sprængt ved, at mand og hustru mødes i kamp ved valgurnen. Ja, hvem maa ikke ræddes ved disse skildringer, og hvem
1020 ønsker dette? Jeg tror allermindst kvinderne selv. Og netop derfor vil visselig kvinden, om hun faar stemmeret, benytte den overmaade lidet udenfor anliggender, som gjælder hendes egne, specielt kvindelige interesser, og hvor det vel af alle maa indrømmes, at det er ønskeligt, at hendes mening høres. Ialfald synes det ikke at kunne bestrides, at der paa enemærker som den offentlige
1025 fattigforsørgelse, skolevæsenet og lign., er opgaver, hvor man selv med den allersnevreste opfatning af kvindens opgaver maa indrømme, at hun har berettigede felter for sin virksomhed.

Jeg skal ikke forfølge denne betragtning af kvindens stemmeret videre. Jeg
1030 antager, at tiden endnu ikke er moden til en diskussion om dette. Man kan vel heller ikke siges at have fuldt udredet de betænkeligheder og tvivl, som her opstaa. Men jeg skal, inden jeg slutter, gjøre to bemærkninger, der maaske kunne fjerne endel misforstaaelse. Den ene er, at man ikke maa grunde kvindens stemmeret paa menneskerettighederne. Det har de liberale forfattere Stuart Mill
1035 og Laveleye bedst bevist urigtigheden af. Stemmeret forudsætter to betingelser, for det første, at man har interesser at beskytte, og for det andet, at man har et minimum af indsigt til at kunne varetage disse interesser. Som Laveleye siger, er det ligesaa berettiget at udelukke dem, der ikke have fornøden indsigt, fra deltagelse i offentlige anliggender, som det er berettiget at udelukke personer,
1040 som ikke have naaet fuld udvikling, eller som af en eller anden grund ikke besidde den fulde intelligens, fra at styre sin egen formue. Derfor vil man se, hvad jeg allerede før har antydnet, at kvindens adgang til at deltage i valg i høj grad vil afhænge af, i hvilken udstrækning en reform i hendes opdragelse vil

1045 hæve hele hendes evne til at gøre sin indflydelse gjældende og paavirke den almindelige opfatning af disse evners rækkevidde. Atter her staa vi da foran opdragelsesspørgsmaalet.

Den anden bemærkning, som jeg ønsker at gøre, er, at det forekommer mig at
1050 være en misforstaaelse, naar det fremstilles, som om kampen for kvindens rettigheder har nogen speciel sammenhæng med det, man i almindelighed forstaar ved den liberale politik. Det kan, hvis man overhovedet vil sætte den i forbindelse med noget bestemt politisk program, med ligesaa stor grund siges at være i overensstemmelse med det konservative partis principer, og i England ser
1055 man ogsaa, at fortrinsvis en stor del af det konservative parti, til hvilken ogsaa lord Beaconsfield hører, har været villig til at støtte disse bestræbelser for kvinden.

Man kan sige, at kvindens krav paa stemmeret er en liberal fordring, naar man
1060 med dette ord særlig vil forbinde den opfatning, at menneskenes udvikling vil foregaa lykkeligst og udfolde sig rigest, naar dets politiske som privatretslige stilling er bestemt ved rettigheder, ikke ved vilkaarlige indrømmelser. Men i denne forstand er visselig enhver borger i et frit samfund liberal.

1065 Efter min opfatning har det konservative parti i konstitutionelle lande sin ide, sin berettigelse for det første deri, at det skal kjæmpe for, at de borgere, hvis hele sociale, økonomiske stilling nødvendigvis bevirker, at de ere et mindretal, beskyttes mod den mindre besiddende, mindre intelligente, men mere talrige masses tyranni; for det andet deri, at det fortrinsvis skal værne samfundet mod
1070 enhver bestræbelse, som direkte leder til anarkisk opløsning.

Nu mener jeg, at netop disse ideer, hvorpaa det konservative parti hviler, maa lede til at kjæmpe for kvindens rettigheder, thi ligesom det er det konservative partis opgave at bekjæmpe den tanke, at minoriteten ubetinget, og uden adgang
1075 til at gøre sine interesser gjældende skal beherskes af pluraliteten, saaledes er det ogsaa en nødvendig konsekvens af den samme ide, at det maa kjæmpe for, at det ene køn ikke uden skranker beherskes af det andet. - Og det parti, som kjæmper mod anarkisk opløsning af familie og stat, vil i denne kamp ikke kunne finde nogen bedre forbundsfælle end kvinden. Thi kvinden, som med sine stærkeste
1080 interesser er bunden til familie og hjem, vil sidst af alle opgive kampen for disse goder. Og kvinden, der som den fysisk svagere kun kan gøre sig gjældende under retsligt ordnede tilstande, og for hvem magt aldrig kan blive ret, vil blive

1085 det bedste, maaske det sidste afgjørende bolverk mod de samfundsopløsende tendenser.

1090 Søger man sluttelig med et blik at samle den hele bevægelse, hvis hovedtræk jeg har søgt at fremstille for Dem, vil man vanskelig kunne unddrage sig det indtryk, at man her staar overfor en kulturstrømning, som, om den end navnlig i overgangstiden bringer meget grumset og urent med sig, og om den muligens i sin fart river overende tilstande, hvis ophør man kun kan beklage, dog ikke vil kunne stanses ved nogen magt. Det er muligt, at dens udvikling vil tage en noget
1095 anden retning, end man nu kan forestille sig; men at den vil seire, derom kan der efter min opfatning ikke reises nogen tvivl. Og jeg vil sige med en engelsk forfatter, at denne seier vil være den mærkeligste seier, vor civilisations historie har at opvise: Det er den svageres seier over den stærkere, det er en seier, vunden, ikke ved revolution, ved vold og blodsudgydelse, men ene og alene ved den
1100 magt, som sandhed og retfærdighed bærer i sig.

1105 **Kilde**
Hagerup, Francis: Om Kvindesagen. Kristiania 1884.

URI
<https://www.virksommeord.no/tale/om-kvindesagen-268>

1110

1115

1120